

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף לה

(בעמוד הקודם)

אמר רב חננאל אמר רב - החליף פרשיותיה, פסולות: אם הכניס את הפרשיות של ראש לתוך הבתים שלא כסדרן. (הסדר הוא: קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע).

אמר אביי לא אמרן: כל זה דוקא אם החליף את הפנימיים עם החיצוניים, כגון שהחליף את הפרשה של 'קדש' (שצריכה להיות בבית החיצוני) עם 'והיה כי יביאך' (שצריכה להיות בבית הפנימי). או שהחליף את פרשת 'והיה אם שמוע' עם פרשת 'שמע'. אבל אם החליף פנימית עם פנימית (כגון 'והיה כי יביאך' עם 'שמע'), או חיצונית עם חיצונית (כגון 'קדש' עם 'והיה אם שמוע') אין בזה פסול. כי ההלכה למשה מסיני אומרת רק מי תהיה חיצונית ומי פנימית, אבל הסדר אינו מעכב בחיצוניות מי תהיה בצד הזה ומי בצד הזה, וכן אין הסדר מעכב בפנימיות.

אמר ליה רבא: מדוע כשהפך את הסדר בין חיצונית לפנימית פסול? בגלל שפרשת 'קדש' צריכה להיות בבית החיצוני שהוא 'רואה' את האויר, וכשהיא נמצאת בבית השני או השלישי היא לא רואה את האויר. ואילו פרשת 'והיה כי יביאך' לא צריכה לראות את האויר, וכשהיא מונחת בבית החיצוני היא כן רואה את האויר.

אך אם כן, גם כשהפך את הסדר של הפרשיות החיצוניות צריך להיות פסול. כי הפרשה שצריכה לראות את אויר ימין, רואה את אויר שמאל. וזה פסול, כי ההלכה למשה מסיני אומרת שפרשת 'קדש' צריכה לראות דוקא את אויר ימין ולא את אויר שמאל! וכן בפנימיות, פרשת 'והיה כי יביאך' צריכה להיות בצד ימין של הפנימיות ופרשת 'שמע' בצד שמאל של הפנימיות.

אלא סובר רבא שבכל מקרה שהפך את הסדר של הפרשיות, פסול.

ואמר רב חננאל אמר רב - תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני: צריך לעשות לתפילין בסיס. הבסיס רחב יותר מה'קציצה' - הבית הגבוה של התפילין שבו מונחות הפרשיות. (כן פירשו הראשונים).

אמר אביי מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני: צריך לעשות 'מעבר' לרצועת התפילין שתעבור בתוכה, ועל ידי כן יוכל לקשור את התפילין. וכן יוכל להזיז את הרצועה בתוך המעברתא, ובכך להקטין או להרחיב את הקשר. 'המעברתא' היא בעצם החלק האחורי של 'התיתורא' (ועושים חריץ בסוף התיתורא, לסמן את ההבדל ביניהם).

ואמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני: על הבית של התפילין משני הצדדים, צריך לעשות צורת אות ש'. בצד ימין (של המניח) ש' בעלת שלוש ראשים, ובצד שמאל ש' בעלת ארבעה ראשים. האות ש' צריכה להיות מהבית עצמו, על ידי קימוט של עור הבית בצורת האות ש'.

וצריך שיגיע חריץ למקום התפר: אביי ממשיך ואומר עוד דין. צריך שהחריץ שבין בית לבית בתפילין של ראש, יגיע עד התיתורא (שם מקום התפר). אבל רב דימי מנהרדעא חולק וסובר שמכיון שניכר החריץ קצת למעלה, לא צריך שהוא יגיע עד למטה.

ואמר אביי האי קילפא דתפילין: לפני שהסופר כותב את התפילין על הקלף, הוא צריך לבדוק את הקלף מחשש שמא יש בו נקב שיפסול את האות, כי צריך 'כתיבה תמה'. דהיינו אות שלימה בלי חור, וכן שהאות תהיה מוקפת גויל (= שהאות תהיה מוקפת בקלף מכל צדדיה, ואם יהיה חור צמוד לאות בשעת הכתיבה פסול. אמנם אם הנקב נעשה לאחר הכתיבה כשר).

וגם על זה רב דימי מנהרדעא חולק וסובר שלא צריך לבדוק את הקלף, כי הקולמוס כבר יבדוק אותו. דהיינו הסופר כבר יראה את הנקב בשעת הכתיבה. כי יש דין שנקב שהדיו עובר עליו כשר. ולכן במקרה שהנקב יסתום את החור אין בעיה, ואם הדיו לא יסתום את החור כבר יבחין בכך הסופר.

א"ר יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני: קושיא: מיתיבי תפילין אין קושרין אותן אלא במינן: צריך לעשות את הרצועות בצבע של הבית. ויכול לצבוע

את הבית ואת הרצועות בצבע ירוק, שחור, או לבן. אבל לא בצבע אדום, מפני 'גנאי' = הרואים יחשבו שהם צבועות באדם בגלל הפצעים שבגופו. ו'דבר אחר' = יחשבו שהרצועות נצבעו באדום בגלל שבעל את אשתו נידה.

הברייתא ממשיכה: אמר רבי יהודה מעשה בתלמידו של ר"ע שהיה קושר תפיליו בלשונות של תכלת, ולא אמר לו דבר. איפשר אותו צדיק ראה תלמידו ולא מיחה בו? אמרו לו – הן (= אכן) לא ראה אותו, ואם ראה אותו (= ואם היה רואה אותו) לא היה מניחו.

רבי יהודה ממשיך: מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס שהיה קושר תפיליו בלשונות של ארגמן ולא אמר לו דבר. איפשר אותו צדיק ראה בנו ולא מיחה בו? אמרו לו – הן (= אכן) לא ראה אותו, ואם ראה אותו (= ואם היה רואה אותו) לא היה מניחו.

עד כאן הברייתא.

קתני מיהא 'בין ירוקות בין שחורות ובין לבנות': וקשה על רבי יצחק שאמר רק שחורות! תירוץ: לא קשיא כאן מבפנים כאן מבחוץ: רבי יצחק דיבר על הצד החיצוני של הרצועות. אבל הברייתא מדברת על הצד הפנימי, אותו יכול לצבוע באיזה צבע שירצה חוץ מאדום. קושיא: אי מבפנים, מאי גנאי ודבר אחר איכא? תירוץ: זימנין דמתהפכין ליה: לעיתים הרצועות מתהפכות ואז רואים את הצבע הפנימי שלהם. ואם הן צבועות באדום יש בזה גנאי וכנ"ל.

תנא – תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני. אמר רב פפא בתפרן ובאלכסון: רב פפא אומר שני דברים. א. צריך להזהר כאשר תופר את הבתים (כשתופר את שני חלקי התיתורא זה לזה), שלא ימתח את החוט יותר מידי ויכווץ את התפילין ועל ידי כך יתבטל הריבוע שלהם. ב. צריך להקפיד על הריבוע של התפילין שיהיה מרובע לגמרי, והיינו שלריבוע הזה יהיה האלכסון המתאים לריבוע. כפי שאמרו חז"ל שכל אמתא בריבוע, האלכסון שלה הוא אמתא ותרי חומשין. (האלכסון הוא פי 1.4 מהצלע. ואמנם החישוב המתמטי מגיע לדיוק גדול יותר, אבל התורה לא חייבה את האדם לעשות מעבר למה שהוא מסוגל).

ראייה: לימא מסייע ליה. העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה: יש בזה סכנה כי אם יתקע בקיר התפילין יכנסו לו לתוך הראש. ואין בזה מצוה כי אין זה 'תפילין' משום שהם צריכים להיות מרובעים. דחייה: אמר רב פפא מתני' דעבידא כי אמגוזא: המשנה שם מדברת בתפילין עגולות לגמרי כמו כדור. אבל אין ראייה שתפילין עגולות שיש להם בסיס ישר פסולות.

אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלא קיימת כשירות: לדעת רב הונא גם אם יש חורים בתוך התפילין בין הבתים של ראש, אם העור של התפילין מבחוץ שלם בלי חור, התפילין כשרות. לדעת רב חסדא רק אם יש חורים בשני בתים כשר, אבל אם יש חורים בשלושה בתים פסול.

אמר רבא: מה שאמר רב חסדא שאם יש חורים בשני בתים התפילין כשרות, דוקא שהחורים אינם עומדים זה כנגד זה, דהיינו שיש חור בבית א' ובית ג', וביניהם עומד בית ב' שלם. אבל אם יש חור בשני בתים צמודים, התפילין פסולות.

וזה כנגד זה נמי, לא אמרן אלא בחדתתא אבל בעתיקתא לית לן בה: וגם מה שאמרנו שאם יש חורים בשני בתים צמודים התפילין פסולות, כל זה דוקא בתפילין חדשות, כי הדבר מוכיח שהעור הזה הוא עור מקולקל. אבל בתפילין ישנות אין זה פוסל, כי הדבר מצוי שנוצרים חורים בעור ישן.

אמר ליה אביי לרב יוסף - היכי דמיין חדתתא והיכי דמיין עתיקתא: מהו עור חדש ומהו עור ישן? אמר ליה: עור שכאשר מושכים אותו ואחר כך משחררים, הוא מתכווץ וחוזר לצורתו, הוא עור ישן. אבל אם הוא לא חוזר לעצמו, הוא עור חדש.

ואי נמי: ובדיקה נוספת. כשאדם אחד מושך את הרצועה של התפילין ואדם אחר מושך את הבית, אם התפילין נמשכות למי שמושך את הרצועה, הם חדשות. אבל אם הם לא נמשכות ונקרעות, הם ישנות. נכך היה בזמנם שהתפילין היו עשויות מעור רך. אבל בימינו הן עשויות מעור קשה והבדיקה הזו אינה מועילה (ערוך השולחן).

*

אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף: אביי ישב לפני רב יוסף, נפסקה לאביי הרצועה של התפילין, שאל אביי את רב יוסף - האם אפשר לקשור את הרצועה? אמר לו רב יוסף - נאמר בתפילין "וְקִשְׁרָתָם", דהיינו שצריך שתהיה הקשירה נאה, ואם יש

ברצועה קשר נוסף חוץ מהקשירה שקושרים בראש אין זו קשירה יפה. פירוש נוסף: צריך שתהיה רצועה שלימה ולא קשורה.

א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי: האם אפשר לתפור את הרצועה הקרועה ולהכניס את התפרים בפנים, ובכך לא יראו שהיא תפוררה והיא תיראה כרצועה שלימה.

אמר לו רב אשי, **פוק חזי מה עמא דבר:** צא ותראה מה נוהגים העם, וכיון שלא נוהגים כך אל תעשה כן.

*

גרדומי רצועות כשירות: רצועות התפילין שאחרי הקשר של ראש שנחתכו, ונשאר מהם שיור מועט הרי הן כשירות.

דחייה: **ולאו מילתא היא:** זה לא נכון! וראיה לדבר מכך שאמרו בני רבי חייא - שיירי חוטי תכלת של ציצית, ושיירי אזוב שנשתיירו מקלחי האזוב שמזים בהם מי חטאת (= מים שיש בהם אפר פרה אדומה, ומזים מהם על טמא מת), הרי הם כשירים גם אם לא נשאר בהם השיעור הראוי לתחילת קיום המצוה.

ומכך שלא כללו בני רבי חייא את גרדומי רצועות התפילין בכלל הדברים שגרדומים כשרים בהם, משמע שלא נאמר ברצועות תפילין דין גרדומין, אלא רק בציצית ובאזוב נאמרו לפי שהם תשמישי מצוה, אבל כאן לגבי רצועות תפילין שהם תשמישי קדושה, לא נאמר דין זה (שהרי ברצועות התפילין עצמה יש קדושה, אבל בציצית ובאזוב עצמם אין קדושה), ולכן צריך שיהיה בהם את השיעור תמיד.

מכלל דאית להו שיעורא: מכך שלא מועיל ברצועות התפילין דין 'גרדומין' משמע שיש להם שיעור, וא"כ מהו השיעור?

אמר רמי בר חמא אמר ריש לקיש: השיעור הוא כמו המרחק שבין אחת האצבעות (- יבואר להלן איזו היא) עד האצבע הסמוכה לאגודל.

רב כהנא היה מראה כפוף, **רב אשי** היה מראה פשוט. כלומר לדעת רב כהנא יש למדוד את המרחק בין האצבע האמצעית (= 'אמה') לבין האצבע הסמוכה לאגודל,

ולדעת רב אשי יש למדוד את המרחק בין האגודל לבין האצבע הסמוכה לו. (המרחק בין אמה לאצבע הוא פחות מאשר המרחק שבין אגודל לאצבע).

רבה קטר להו ופשיט ושדי להו: כשרבה היה מניח תפילין של ראש, היה קושרם בראשו ואת הרצועות שלאחר הקשר היה פושט אותם, ומשליך אותם תלויות על כתפיו מאחור.

רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו: רב אחא בר יעקב היה קולע את שתי הרצועות יחד ומשלשל אותן.

מר בריה דרבינא עביד כדיזן: היה תולה את הרצועות מלפנים כמו שאנו נוהגים, ולא היה קולע אותן.

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: קשר של תפילין צריך לעשותו בצורת האות ד' (= וזאת כדי שיהיה השם שדי בתפילין: ש' בתפילה של ראש, ד' בקשר של רצועות הראש, י' ברצועה של יד הסמוכה לבית של יד). דין זה הוא הלכה למשה מסיני.

אמר רב נחמן: נוי הקשר ויפיו [רש"י ביאר בזה שני ביאורים. א. אותיות השם שדי המופיעות על התפילין, והנחשבות בתור הנוי שלהן. ב. הרצועות בצד שהן חלקות וצבועות בשחור] צריכות להראות בחוץ.

רב אשי היה יושב לפני מר זוטרא, התהפכה לו הרצועה של התפילין, כלומר הצד הפנימי של הרצועה התהפך כלפי חוץ, והצד החיצוני הצבוע בשחור התהפך כלפי פנים.

אמר ליה: אמר מר זוטרא לרב אשי, וכי אתה לא סובר שצריך שנוייה יהיו כלפי חוץ?

אמר ליה: אמר לו רב אשי, לא שמתי לב לכך, ושוגג הייתי.

נאמר בתורה **"וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ". תניא, רבי אליעזר הגדול אומר:** פסוק זה נאמר על תפילין של ראש, שכתוב בו את רוב שם ה' (= ש', ד')

נאמר בתורה "וְהִסְרֹתִי אֶת כְּפִי וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ". אמר רב שמעון חסידיא: מכאן לומדים שהקב"ה הראה למשה קשר של תפילין של ראש שמקומו מאחורי העורף. [וכן למדנו במסכת ברכות שהקב"ה מניח תפילין].

אמר רב יהודה: קשר של תפילין של ראש צריך שיהא למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר, כדי שיהו ישראל למעלה ולא למטה. וכן וצריך שהקשר יהיה ממול העורף ולא בצידי הראש, כדי שיהו ישראל לפנים ולא לאחור.

*